

ЧАСТИНА ПРИРОДНОГО ЛАНДШАФТУ ПОЛТАВЩИНИ: РІЧКА ТАРАПУНЬКА — СИМВОЛ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ ТА БОРОТЬБИ ЗА ЕКОЛОГІЧНЕ МАЙБУТНЄ

А. Р. Стеценко

здобувач освіти

Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж
Полтавського державного аграрного університету” (м. Полтава, Україна)
e-mail: arsiarsi2009@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6711-0247>

О. М. Орихівська

викладачка-методистка

Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж
Полтавського державного аграрного університету” (м. Полтава, Україна)
e-mail: orekhovskaja.ok@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-5252-2018>

Н. О. Кононенко

викладачка-методистка

Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж
Полтавського державного аграрного університету” (м. Полтава, Україна)
e-mail: teacher.sg.04@agrokoledg.poltava.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5755-815X>

У науковій роботі здійснено ґрунтовне дослідження річки Тарапунька як одного з ключових природних і культурно-історичних об'єктів Полтави. Метою дослідження є комплексне вивчення географічних параметрів річки, походження гідроніма, значення для розвитку міста та оцінка сучасного екологічного стану. Методологія базується на поєднанні аналізу архівних документів і картографічних джерел, краєзнавчих і літературних матеріалів, сучасних даних гідрологічного моніторингу, а також на узагальненні результатів польових спостережень і громадських природоохоронних ініціатив. Дослідження підтвердило, що Тарапунька, як права притока Ворскли, відігравала важливу роль у водопостачанні Полтави до XIX століття, слугувала оборонним і стратегічним ресурсом Полтавської фортеці під час Полтавської битви 1709 року та увійшла в історичну пам'ять як місце страти мирних жителів і військовополонених у роки Другої світової війни. Встановлено, що нині річка перебуває в кризовому стані: зафіксовано замулення русла, критичне забруднення зливовими і побутовими стоками, руйнування дамб, втрату прибережної флори, зниження біорізноманіття. Водночас визначено позитивні приклади волонтерських, студентських і муніципальних проєктів із розчищення річки, берегоукріплення, створення рекреаційних зон і популяризації екологічних знань серед населення. Зроблено висновок, що відновлення річки Тарапунька потребує комплексних програм модернізації очисних споруд, відновлення природного ландшафту та впровадження сталого моніторингу. Отримані результати можуть бути використані в розробці регіональних природоохоронних програм, навчальних і просвітницьких проєктах, а також у плануванні міського середовища. Робота сприяє формуванню екологічної свідомості населення, збереженню культурної спадщини та підкреслює значення річки як елементу ідентичності міста Полтава й важливої складової її екосистем.

Ключові слова: екосистема, малі річки України, екологія, географія, краєзнавство, топоніміка, біорізноманіття, гідронім.

.....

ВСТУП

Малі річки відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, підтриманні екологічної рівноваги та формуванні історико-культурного ландшафту міст. Світова практика доводить, що деградація таких водотоків через урбанізацію, забруднення та зміну клімату стала глобальною проблемою. Дослідження показують, що

екосистемні послуги малих річок (збереження середовища існування, рекреація, регулювання мікроклімату) швидко зникають без належного захисту, а їхнє відновлення потребує поєднання інфраструктурних, природоорієнтованих і культурних підходів. Водночас бракує комплексних досліджень, що поєднують аналіз екологічного стану таких річок із вивченням їхнього

культурно-історичного значення, що дало б змогу розробити дієві стратегії збереження. Річка Тарапунька в Полтаві є характерним прикладом малої річки, яка водночас є природною, історичною та культурною пам'яткою, але нині потерпає від замулення, забруднення побутовими стоками та втрати природного середовища. Дослідження її стану та значення важливе не лише для охорони довкілля, а й для збереження ідентичності міста.

Мета дослідження — виявити сучасні екологічні проблеми річки Тарапунька, охарактеризувати її природні, історичні та культурні особливості, з'ясувати причини деградації та описати шляхи збереження й відновлення річки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Малі річки як елементи міських екосистем та історико-культурних ландшафтів є предметом уваги як українських, так і закордонних науковців. Український гідролог-гідрохімік, доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, завідувач кафедри гідрології та гідроекології Київського національного університету імені Тараса Шевченка В. К. Хільчевський проводить дослідження у сфері якості поверхневих вод та управління водними ресурсами. В. П. Мельничук — експерт з питань водної політики, координатор водного напрямку Національного екологічного центру України, співпрацюючи з Міжнародною екологічною асоціацією хранителів ріки Дністер “Есо-TIRAS”, вивчає сучасну ситуацію у сфері управління річками в Україні, зокрема малими річками в басейні річки Дністер. Він досліджує особливості малих річок, гідрографічного та водогосподарського районування, засади інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, законодавчі засади управління в басейнах малих річок, діяльність органів басейнового управління, діяльність щодо планів управління річковими басейнами, питання участі заінтересованих сторін і кращих практик управління задля досягнення доброго стану вод відповідно до вимог Водної рамкової директиви Європейського Союзу.

Серед полтавських науковців значний внесок у вивчення цього питання зробили Л. Булава та Д. Пешков. У своїх працях вони висвітлюють топоніміку Полтави, гідрологічні особливості та історичні аспекти використання малих річок у забезпеченні водопостачання та господарських потреб населення; здійснюють аналіз антропогенного впливу на водні об'єкти,

історії деградації річкових басейнів і необхідності їхнього відновлення як частини культурної та природної спадщини [1; 2].

Питання збереження й інтеграції малих річок у міське середовище набуло широкого дослідження і в міжнародній науковій практиці. Так, С. Hein, М. D'Agostino, С. Donkor, Z. Sliwinska, С. Anderson, F. Renaud, K. Asnake, Н. Worku, М. Argaw, X. Chen, F. Li, X. Li, Н. Liu, Y. Hu, P. Hu, A. du Plessis, J. Matthews, R. Cooper, W. Kattagi, N. Butler, A. Keith, S. Backlar, B. Orr, S. Linke, S. Erlwein, M. van Lierop, E. Fakirova, S. Paulleit, W. Lang, K. Wantzen, M. van Vliet та інші у своїх дослідженнях аналізують водні шляхи як історичні й культурні каркаси міст; розглядають роль малих річок у запобіганні наслідкам зміни клімату та адаптації міських систем до повеней; вивчають методи зменшення забруднення малих водотоків через сталу аграрну діяльність; спрямовують дослідження на екологічний моніторинг міських річок і розробку ефективних стратегій їхнього відновлення; аналізують потенціал водних ресурсів у контексті сталого міського розвитку; досліджують вплив громадських ініціатив на збереження локальних водотоків; висвітлюють комплексні підходи до інтегрованого управління річковими басейнами; акцентують увагу на поєднанні екологічної реставрації з розвитком рекреаційних просторів; обґрунтовують значення “блакитно-зелених коридорів” для підтримки біорізноманіття; аналізують вплив глобальних екологічних тенденцій і соціально-економічних факторів на стан річкових екосистем [3–12].

Сукупність цих досліджень формує наукову базу для розуміння проблем деградації малих річок, визначення шляхів їхнього відновлення та інтеграції в міське середовище, що є особливо важливим для збереження таких водойм, як річка Тарапунька.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для більш повного та глибокого розуміння досліджуваного явища під час роботи було використано комплексний міждисциплінарний підхід, що поєднав різні методи: аналіз спеціальної літератури (первинною базою для аналізу слугували 30 наукових публікацій, опублікованих у 2008–2025 роках), картографічний метод, системний аналіз, польові спостереження та історико-географічний метод.

Основними джерелами інформації стали архівні документи, краєзнавчі та літературні матеріали, топографічні карти, а також результати гідрологічного моніторингу річки Тарапунька за останні роки. З метою визначення екологічного стану водотоку проведено

порівняльний аналіз сучасного стану русла з історичними картографічними матеріалами (XIX–XXI ст.).

У літньо-осінній період 2024–2025 років вивчено морфометричні параметри русла, характер рослинності, стан дамб і забруднення берегів у межах Павленківської балки, району вулиць Графа фон Гарнієра, Родини Пильчикових та Ярослава Мудрого. Оцінку рівня забруднення води побутовими та зливовими стоками проведено за допомогою описового аналізу повідомлень місцевих служб, показників екологічного моніторингу та громадських звітів. Також застосовано елементи контент-аналізу повідомлень ЗМІ та наукових публікацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У результаті проведеного аналізу було виявлено, що океани, озера, річки та канали вимагають специфічних підходів; річки є агентами взаємодії між водою та землею, культурою та природою [3].

Річка Тарапунька — невелика річка в межах Полтави — є правою притокою Ворскли. Вона — найбільша серед п'яти малих річок у місті і має важливе історичне та природне значення для регіону [1, с. 32–42]. У кінці XIX століття її довжина від витоків до гирла становила близько 6,25 км, а сумарна протяжність усіх водотоків її басейнної мережі сягала приблизно 19 км [1, с. 38]. Річка бере початок з центральної частини міста, перетинає майже всі райони міста і протікає вздовж вулиць Астрономічна, Підгорна, Гофмана, Попова, Лугова, Павла Тичини, впадаючи у Ворсклу за пів кілометра вище від місцевої електростанції [1, с. 32–42]. Висотна різниця між верхів'ям (+143 м) і гирлом (+81 м) становить близько 62 м, що забезпечує відносно помітний нахил русла навіть для рівнинного рельєфу. Витоки річки зосереджені в межах Павленківської ерозійної системи, де зараз залишилися три основні відвершки з більш-менш постійними потоками: Центральна балочка (довжиною близько 2 км) — бере початок біля вулиці Яківчанська, неподалік входу до Полтавського міського парку (дендропарку); Тарновщинська балка (приблизно 1 км) — огинає селище Тарновщина з півночі; Південна балка (1,7 км) — проходить уздовж межі з Дослідним полем. Сумарна довжина постійних і сезонних потоків у межах Павленківського яру становить близько 4,2 км, з перепадом висот між витоками та гирлом (на вулиці Лугова) близько 58 м [1, с. 38–39]. У верхів'ї Тарапунька протікає через дендропарк на Павленках (вулиця Графа фон Гарнієра, 7). Так склалось історично, що річка Тарапунька виконувала життєво важли-

ву роль у водопостачанні Полтави. До початку XIX століття, разом із колодязями та річкою Ворскла, Тарапунька забезпечувала населення питною водою. В самій річці водилася дрібна риба та раки. Уздовж берегів росли масивні верби, створюючи природну тінь, що сприяло формуванню вологого мікроклімату [1, с. 40]. У XIX столітті про річку часто згадували в писемних джерелах у числі інших ключових малих річок Полтави — Кобищанка, Рогізна, Очеретянка, Панянка та Чорна. Кожна з них виконувала певну роль у локальній екосистемі та побуті містян. Зокрема, Панянка впадала безпосередньо в Тарапуньку, яка згодом несла свої води до Ворскли. Проте ще в 1887 році архівні джерела вказували, що гирло Тарапуньки слугувало місцем скидання нечистот. Явище, коли струмки й канали слугували відкритими каналізаціями, часто спостерігали й у багатьох європейських містах того часу. Так, у Мюнхені до кінця XIX століття нечистоти зі значних будівель, наприклад, монастирів і в'язниць, зливали прямо у водотоки [2]. Сучасний стан річки Тарапунька значно погіршився: нині вона стала зарослою чагарниками й деревами притокою, яка потерпає від критичного рівня забруднення. Найгірша ситуація склалася в південній частині Тарапуньки — біля вулиці Ярослава Мудрого. Крім того, комунальники іноді здійснюють аварійні скиди фекальних стоків у річку, що додатково погіршує екологічний стан водотоку [13]. Незважаючи на занепад, Тарапунька залишається важливим елементом природного ландшафту Полтави та потребує уваги з боку громади та природоохоронних організацій. Відновлення річки могло б сприяти як зміцненню екологічної безпеки міста, так і збереженню його культурно-історичної спадщини.

Перші письмові згадки про гідронім “Тарапунька” з'явилися в писемних джерелах другої половини XVII століття. Однак назва ніколи не стосувалася лише одного струмка — у Полтаві та на прилеглих територіях цією назвою часто позначали й інші дрібні водотоки. Іноді її вживали як загальну назву для будь-якої невеликої річки, подібно до слова “Рудька”. Виходить, що “Тарапунька” — не суто топонім, а радше термін місцевого вжитку. Значущим є факт про те, що схожі назви зустрічаються не лише в Полтаві. На Полтавщині та суміжних територіях існує низка водотоків, що мають ідентичні назви: Тарапунька, Тарапулька, Тарапуня, Тарапунка, Тарапанка. Історично склалось так, що Кубань заселена вихідцями з Полтавщини, тому і там збереглися гідроніми зі спорідненим звучанням. Можна вважати, що назва річки Тарапунька має глибоке історичне коріння й була поширена серед українського населення різних

регіонів. Найпереконливішою є етимологічна версія: назва річки походить від давньоукраїнського слова “торопитися” (поспішати). Ймовірно, первісна форма — “Торопунька”, що з часом під впливом російської мови, який простежується в офіційних документах та картах XIX століття, трансформувалася на “Тарапунька”. Існує загальна тенденція до фонетичних спрощень у просторіччі, а також паралель з назвою “Торопянка”, що зустрічається на Кубані. Етимологічний аналіз слова підтверджує цю гіпотезу: в українській мові існують такі слова, як “торопун”, “торопець”, “торопливий” тощо. Шляхом додавання суфіксів -ун/-унька та вказівних частинок (наприклад, -ка) утворюється образна назва річки, що “швидко тече”, “поспішає”. Це цілком узгоджується з уявленнями місцевих жителів, для яких навіть помірне течія в умовах рівнин Полтавщини здавалася швидкою. Отже, гідронім “Тарапунька” має описовий характер, відображаючи сприйняття природи людьми. Менш переконливими є альтернативні версії походження назви Тарапуньки. Наприклад, одні дослідники пов’язують назву з діалектизмом “тарапата”, що означає халепу, колотнечу чи лихо. Проте зв’язок цього слова з назвою річки є натягнутим, адже не пояснює поширення гідроніма за межами Полтави, де подібні природні умови відсутні. Інша гіпотеза намагається пов’язати назву з польським словом *tarařata*, що означає біду. Версія базується на припущенні про польське чи галицьке походження переселенців, однак жодних доказів подібного впливу в топонімії регіону не знайдено. Існує вираз “потрапити в тарапату (тарапати)” — “опинитися в скрутному, безвихідному становищі” [1, с. 34]. Окремо висувуються гіпотези про іранське або навіть монгольське походження гідроніма — на основі лексем, що означають “чорний”, “гриб”, “голова” тощо. Однак ці варіанти виглядають малоімовірними через слабку доказову базу, рідкісність таких термінів у місцевій лексиці й відсутність сталих паралелей у топонімії краю [1, с. 32–36]. Враховуючи локалізацію топоніма на Полтавщині, його відповідність мовній специфіці регіону та погоджену логіку змісту (назва — як характеристика потоку), можна з упевненістю вважати найбільш вірогідною версією походження гідроніма “Тарапунька” трансформацію давньої назви “Торопунька”, що виникла від слова “торопитися” — тобто текти швидко, поспішати. З огляду на варіативність уживання назви, доцільно використовувати гідронім “Тарапунька” насамперед стосовно струмків у межах Павленківської ерозійної системи в Полтаві, щоб уникнути плутанини з іншими малими річками з подібними назвами.

За минулих часів Тарапунька (Полтавка), як природний водотік, слугувала важливим стратегічним джерелом води для гарнізону Полтавської фортеці [1, с. 32–42]. Річка протікала поруч із головними укріпленнями міста, що були зведені на трикутному мисі між ярами Мазурівкою і Панянкою. Це місце, відоме ще як Городище, вирізнялося вигідним рельєфом: зі сходу та півдня його захищали круті схили, а от з півдня омивала невелика річка Полтавка (одна з назв Тарапуньки), що витікала з яру Мазурівка. Єдиним напрямком, що потребував посиленої фортифікації, залишався північно-західний, де нині розташована площа Конституції. На час облоги Полтави шведськими військами у 1709 році фортеця вже мала систему укріплень, наближену до бастионного типу, хоч і доволі архаїчну за європейськими мірками. Її план мав форму витягнутого багатокутника, а дерев’яні вежі й стіни потребували підсилення. Річка Полтавка відігравала ключову роль у забезпеченні оборони міста, адже лінія укріплень одночасно слугувала греблею, перегачуючи річку, що дало змогу утворити ставок — запас води для захисників фортеці під час облоги. Уздовж Мазурівського яру на той час ще зберігалися рештки давніх укріплень Старої Полтави 1608 року; захисники відновили їх, щоб стримати можливий прорив шведів. Проте після штурму 1709 року значна частина укріплень, зокрема західний фронт, була зруйнована. Хоча Петро I наказав реконструювати фортецю, цей проєкт так і не було втілено [1, с. 46]. Поруч із річкою розташована Монастирська гора, де стоїть Хрестовоздвиженський собор — велична пам’ятка українського бароко, збудована за підтримки гетьманів Івана Мазепи, Івана Самойловича та Василя Кочубея. У 1709 році Монастирська гора, Задихальний яр і долина Тарапуньки стали ареною боїв: ці позиції на певний час зайняли шведські війська [14]. З долиною Тарапуньки та прилеглими територіями було тісно пов’язане і виготовлення пива в Полтаві. Як стверджують історичні джерела, у гетьманську добу в місті широко розвивалися гуральництво та пивоваріння. Відомо, що місцеві господарі продавали “гаряче вино” (напій на кшталт глінтвейну) та пиво зі своїх дворів, про що свідчить фраза з документів: “двор... у ньом даюцца мьод і пиво” [15]. На початку XVIII століття у Полтаві функціонували щонайменше чотири броварні, що належали осавулу Прокопу Левенцю, козаку Омеляну Хоменку, купцю Богдану Марковичу та значковому товаришу Кості Тарасенку. Ці споруди розташовувалися “від валу вниз по струмку на лівій стороні у вершині”, тобто на лівому схилі Мазурівки — у районі сучасної вулиці Небесної Сотні. На межі XIX–XX століть

у Полтаві почали діяти більш масштабні підприємства, серед яких і пивоварня акціонерного товариства “Запоріжжя”. Перші виробничі потужності, що передували товариству, були засновані ще в 1880-х роках під іменем власника, а на початку XX століття перетворилися на акціонерний заклад. Місце розташування цієї броварні було пов’язане з долиною Тарапуньки. За даними краєзнавця Леоніда Булави, завод знаходився на розі сучасних вулиць Монастирська та Бойків яр (раніше — Кожевна), у пониззі Бойкового яру, де розташовувалися природні ставки. Тут вирощували хміль для виробництва пива, а чиста джерельна вода зі ставків слугувала основним джерелом для технологічних потреб. Також використовувалися криниці, викопані першими поселенцями цього району. Директор Центру охорони та досліджень пам’яток археології В’ячеслав Шерстюк, який працював над тривимірною картою археологічних пам’яток Полтавщини, підтверджує існування броварні в Полтаві за адресою вулиця Монастирська, 16. Він особисто бачив пляшки з продукцією заводу, хоча інформації про рецептуру напоїв не збереглося. Водночас науковці наголошують, що вода безпосередньо зі струмка Тарапунька не використовувалася — потреби повністю покривали чисті природні водойми. За радянських часів діяльність броварні припинилася. Від 1920–1921 рр. на території пониззя Бойкового яру почали працювати чинбарні (виробництва з обробки шкір), що належали місцевим органам влади, а згодом переросли в державний шкірзавод № 2. Через це природні ставки, що забезпечували водою броварню, поступово занепали. Вже в середині 1930-х років на місці колишніх промислів почали прокладати нову вулицю, яка отримала назву Кожевна (нині — Бойків яр) [15]. Таким чином, пивоваріння в долині Тарапуньки було не лише економічно важливим для Полтави на межі XIX–XX століть, а й продовжувало багатовікову традицію місцевого ремесла. Хоча броварня “Запоріжжя” та її продукція не дійшли до нашого часу, сама історія цього підприємства і використання природних ресурсів району свідчить про значення цієї території для господарського розвитку міста.

Павленківська балка — місце з унікальною історією і довгою природоохоронною пам’яттю. Саме тут, на її схилах, майже все життя провів видатний український зоолог і природоохоронець Микола Іванович Гавриленко. У своїх працях він ретельно документував флору та фауну струмка Тарапунька, спираючись на 70 років спостережень. На сторінках одного з його досліджень з’являється інформація про надзвичайну істоту — вихухіль, або, як її ще

називають у народі, хохулю — одного із найрідкісніших ссавців світу. За даними вченого, ще 60–70 років тому хохулі мешкали в прозорих водах Тарапуньки, що свідчить про виняткову чистоту струмка. Зараз про такі часи можна лише згадувати з ностальгією: “нині їжака ввечері зустрінеш — і то вже радість”, — зауважує краєзнавець Леонід Булава. Риби, за переказами старожилів, водилося небагато — здебільшого дрібні карасі. Полтавець, старожил Павленків, Віктор Нечитайло згадує: “У річці не бракувало хіба що жаб і п’явок”. Забруднення, втрата прибережної рослинності, зникнення верб і замулення води призвели до повного зникнення рибальства та купання в балковому ставку [15]. Хохуля — звір по-справжньому незвичайний, мов з іншої епохи. Її зовнішність видається фантастичною: видовжений ніс-хоботок, лапи з перетинками, хвіст наче у ящірки, густе, майже не змокаюче хутро кольору темного шоколаду зі сріблястим блиском. Доросла тварина має довжину близько 20 см (разом із хвостом — до 35–40 см), вагу — до пів кілограма. Хохуля добре почувається у невеликих чистих водоймах із густою прибережною рослинністю. Вона рие нори з підводним входом і сухою “вітальною” над рівнем води. Часто такі “хатки” бувають навіть дво- чи триповерховими. Вистелені вони сухою травою, яку звір приносить у роті, не замочивши — цей метод доставки виглядає як маленьке диво природи. Живуть хохулі сім’ями. Двічі на рік хохуля народжує 3–6 дитинчат, які залишаються з батьками до зими. З настанням холодів відбувається своєрідне “велике переселення” — родини збираються в одній просторій норі, утворюючи групи до 15 особин, аби разом пережити морози, зігріваючи одне одного. Раціон цього ссавця дуже різноманітний: комахи, личинки, черв’яки, молюски, п’явки, іноді — дрібна риба та жаби. Незважаючи на слабкий зір, хохуля має гострий нюх і за допомогою свого хоботка в мулі знаходить їжу. Їй навіть не потрібно спливати на поверхню, щоб дихати — достатньо ледь вистромити ніздрі, розташовані на кінчику витягнутого носа. Колись хохулю масово знищували заради її цінного хутра, яке не лише не промокає, а й є відмінним теплоізолятором: повітряний прошарок утворюється завдяки особливій структурі волосся хохулі. Знищення середовищ існування, вирубка лісів і забруднення річок також сприяли зникненню цього виду ссавців. Нині хохуля перебуває на межі зникнення й занесена до Червоної книги України. Ареал існування хохуль скоротився до кількох областей: Сумської, Харківської, Луганської та Полтавської [16]. Збереження хохулі — справа не лише екологічна, а й символічна. Цей дивовижний звір став уособленням чисто-

ти природи і давнього гармонійного співжиття людини з довкіллям. Повернення хохулі в Тарапуньку, бодай теоретично, можливе лише тоді, коли річка знову стане чистою, живою, придатною для життя найвибагливіших створінь.

Видатний український актор розмовного жанру Юрій Тимошенко, відомий широкому загалу під сценічним ім'ям Тарапунька, свій творчий псевдонім обрав на честь полтавської річки Тарапунька, народився 2 червня 1919 року на Полтавщині. Саме з Полтавою пов'язане його дитинство. Взяти назву річки як сценічне ім'я актору порадив славетний український кінорежисер Олександр Довженко [1, с. 32–42]. У післявоєнний час творчий дует Юрія Тимошенка та Юхима Березіна (Штепселя) став справжньою легендою: цей комічний тандем прославився на весь Радянський Союз, збираючи аншлаги та даючи по кілька концертів на день — у сумі понад тисячу виступів щороку [17]. Секрет успіху артистів полягав у глибокій народності, доброзичливому гуморі та мовній особливості: Тарапунька говорив українською мовою з полтавським діалектом, а Штепсель — російською з одеським акцентом. Вони жартували над життям, але ніколи не висміювали мовних чи етнічних відмінностей, об'єднуючи людей спільним сміхом. Артисти не уникали і гострих соціальних тем: бюрократія, алкогольна залежність, байдужість чиновників ставали постійними об'єктами їхньої сатири. Одного разу під час підготовки до гастролей у Великобританії Юрій Тимошенко зірвав поїздку через свою щирість: на питання чиновника, чому досі не в партії, відповів: “Ви спершу очистіть партію від негідників, а потім ми самі до вас прийдемо!” [18]. Попри шалений успіх, жоден із артистів дуету так і не вступив до комуністичної партії, залишаючись вірним собі та глядачеві. Тимошенко неодноразово іронізував над системою, навіть у щоденних ситуаціях. Дружина Юрія згадувала, як той, зустрівши в коридорі партійного секретаря, на пропозицію вступу до партії відповів: “О, ні! Недостойний, недостойний”. Остання гастроль дуету відбулася в Ужгороді. Після інфаркту Тимошенка госпіталізували, але йому не судилося повернутися до Києва. 1 грудня 1986 року артист помер на вокзалі в Ужгороді. Юрій Трохимович Тимошенко та Юхим Йосипович Березін були абсолютно різними за характером, але нероздільними у творчості. Разом вони створили феномен — комічний дует, що не лише смішив, а й надихав, об'єднував і залишив яскравий слід у культурній історії України. У пам'яті мільйонів Тарапунька залишився тим, хто ніс полтавське слово, теплоту й гумор на широку сцену — і робив це щиро, талановито й по-людськи.

Також історія річки Тарапунька пов'язана й з трагічними подіями Другої світової війни. У той час на берегах річки, у приміщенні Полтавського сільськогосподарського технікуму (нині — ВСП “Аграрно-економічний фаховий коледж ПДАУ”), у 1941 році розташували евакогоспіталь № 1054. Сьогодні про це нагадує невелика меморіальна дошка на фасаді корпусу. У часи окупації Полтави німецько-фашистськими військами навчальний корпус технікуму був зайнятий окружною польовою жандармерією, у підвалі гуртожитку, що розташовувався у дворі, загарбники влаштували в'язницю, де утримували радянських військовополонених та мирних громадян, запідозрених у спротиві. Бранців катували, а приречених на смерть — розстрілювали групами по 3–5 осіб на березі Тарапуньки. Їхні тіла присипали землею у двох траншеях, перетворивши берег річки на місце масових страт. Про цей злочин стало відомо лише через 40 років завдяки свідченням тих, хто вижив у роки окупації. У 1989 році на місці поховань встановили пам'ятну стелу. Відступаючи з Полтави у вересні 1943 року, окупанти зруйнували навчальний корпус і гуртожиток технікуму, завдавши місту величезних матеріальних збитків [19, с. 8]. Таким чином, річка Тарапунька впродовж XVIII–XX століть була важливою не лише як природне джерело, але й як стратегічний елемент фортифікаційної системи Полтави, відіграючи роль у водопостачанні, обороні та ході бойових дій. Також долина Тарапуньки є місцем, що зберігає пам'ять про жертв окупаційного терору, ставши символом страждань і незламності полтавців.

Водозабезпечення Полтави сьогодні відбувається завдяки артезіанській воді; це дає змогу місту уникати прямої залежності від забруднених поверхневих джерел. Для підтримання стабільної екологічної ситуації діють Супрунівські та Затуринські очисні споруди із загальною проектною потужністю 130 тис. м³ на добу. Наразі навантаження на них становить близько 60 тис. м³. Стічні води очищуються біологічними методами, а їхній хімічний і бактеріологічний склад регулярно контролюється відомчими лабораторіями та санітарно-епідеміологічною службою [20]. Втім, ливнева каналізація, що відводить поверхневі стоки з вулиць Полтави, напряду впадає в природні водойми — у річки Ворскла та Тарапунька, що значно впливає на якість їхньої води, особливо в періоди рясних опадів. Ситуацію ускладнює і руйнування інфраструктури — зокрема, дамби на річці Тарапунька біля провулку Абрикосового, через що підтоплюються приватні ділянки та гаражі. Вода, змішана з відходами та фекаліями, розливається на прилеглі території, що створює

загрозу антисанітарії [21]. Загалом на Полтавщині налічується 146 річок із загальною довжиною майже 5 тис. км, і жодну з них, за даними досліджень, не можна віднести до категорії чистих. Основна причина — інтенсивна господарська діяльність мешканців і недосконалість очисних споруд. Лише в річку Хорол щорічно потрапляє понад 1,3 млн м³ недоочищених стоків, а у водойми області загалом — близько 900 т нітратів і 33 тис. т мінеральних речовин. Щороку в полтавські річки потрапляє понад 68,5 млн м³ стічних вод, що містять приблизно 517 т органічних речовин. Це стимулює надмірний розвиток планктону та заростання водойм, як, наприклад, у Кременчуцькому водосховищі, де активно розмножуються синьо-зелені водорості [22].

Закордонні дослідження вказують, що зростаючі міста стикаються з серйозними конфліктами у сфері землекористування, зокрема через тиск на зелені зони, що є критично важливими для адаптації до зміни клімату. На прикладі Мюнхена показано, що складні процеси планування з великою кількістю зацікавлених сторін часто сповільнюють впровадження таких рішень. Експерти пропонують застосовувати гнучкі горизонтальні механізми співпраці (неформальні зустрічі, координаційні підрозділи), які вже довели свою ефективність у підтримці міжвідомчої взаємодії та інтеграції зелених зон у міські програми адаптації [10]. Європейський Союз демонструє приклад масштабних підходів до відновлення екосистем. Зокрема, Регламент про відновлення природи став першим комплексним законом, який діє на всьому континенті. Він є ключовим елементом Стратегії ЄС щодо біорізноманіття, яка встановлює обов'язкові цілі щодо відновлення деградованих екосистем, зокрема тих, що мають найбільший потенціал для поглинання та зберігання вуглецю, а також для запобігання та зменшення наслідків стихійних лих. Одним з пунктів є виявлення та усунення бар'єрів, що перешкоджають зв'язку поверхневих вод, щоб до 2030 року щонайменше 25 000 км річок було відновлено до вільної течії [23].

Ситуація з водними ресурсами Полтавщини, зокрема річкою Тарапунька, залишається критичною: попри функціонування очисних споруд і контрольоване водопостачання з артезіанських джерел, поверхневі водойми потерпають від надлишкових стоків, руйнування інфраструктури та перевантаження органічними речовинами. Без системної модернізації очисних комплексів і впровадження програм екологічного відновлення стан річок, у тому числі і Тарапуньки, і надалі погіршуватиметься, що загрожуватиме довкіллю й здоров'ю населення.

Відновлення міських річок дедалі більше розглядається як необхідний крок для відродження екосистем і підвищення якості життя громади. Дослідження сучасних урбанізованих територій показують, що річки страждають від деградації через хаотичну забудову, втрату рекреаційного потенціалу і біорізноманіття. Формулювання чітких і вимірюваних цілей під час розробки програм відновлення є ключовим елементом успіху. Зокрема, дослідження на прикладі водозбірної басейну річки Кебена в Аддис-Абебі (Ефіопія) показало, що розмитість цілей державних і муніципальних інституцій, а також відсутність синергії між ними призводять до слабкої ефективності відновлювальних заходів. Рекомендується створення єдиних методологічних кроків для визначення пріоритетів і розробки конкретних дій з відновлення річок [5]. Міжнародний досвід демонструє, що екологічне відновлення річкових басейнів може поєднувати науку, громади та урядові ініціативи. У водозбірному басейні річки Лос-Анджелес (США) пілотні проекти з реінтродукції місцевих видів, створення рибних проходів і відновлення середовищ існування не лише покращили міське біорізноманіття, а й сприяли розвитку рекреації та соціально-економічних вигод. Такий позитивний “зворотний зв'язок” між природоохороною роботою, фінансовою підтримкою та інтересами громади став зразком для подібних проектів у міських ландшафтах [9]. Стан річки Тарапунька, що потерпає від замулення та побутового забруднення, став каталізатором для низки громадських і студентських природоохоронних ініціатив. За словами Сергія Яреська, представника наукового товариства природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, результати досліджень показують, що рівень промислового забруднення води низький, але спостерігається велика кількість поверхнево-активних речовин, що вказує на потрапляння неочищених побутових і зливових стоків із басейнів річки [13]. Студентська молодь ПНПУ імені В. Г. Короленка щороку бере активну участь у волонтерських екологічних акціях, зокрема в очищенні русла і берегів Тарапуньки від сміття, видалення чагарників і дикоросів в рамках кампанії “Допоможи малим річкам”. Ректор університету Марина Гриньова наголошує, що першочергово для відновлення річки необхідно встановити контейнери для збору сміття вздовж берегів, упорядкувати прибережну зону та створити рекреаційні простори, що стимулюватиме полтавців піклуватися про водойму [13]. Активно долучаються до природоохоронної роботи і студенти Полтавського державного аграрного університету. У межах

соціального проєкту “Природа, Я, Суспільство” 19 жовтня 2009 року близько 50 волонтерів провели масштабне очищення прибережних територій Тарапуньки, прибравши сміття, упорядкувавши береги та висадивши 20 молодих берізок для укріплення ґрунтів і запобігання зсувам. Проєкт, розроблений як відповідь на критичний стан малих річок України (дві третини з понад 20 тисяч водотоків є забрудненими), мав на меті привернути увагу громади до проблем довкілля, виховати екологічну культуру та пропагувати відповідальне ставлення до природи [24]. Завдяки спільним зусиллям учасників вдалося відновити естетичний та екологічний вигляд прибережної зони, зробивши її чистішою та привабливішою.

Закордонні дослідники Р. Купер і Дж. Г. Метьюз окремо акцентують увагу на необхідності пошуку нових фінансових механізмів для масштабного впровадження природоорієнтованих рішень (NbS). Світова практика пропонує дієві інструменти — “зелені” та кліматичні облигації, водні фонди, змішане фінансування, — які здатні залучити приватні та інституційні інвестиції. Такі підходи не лише сприяють відновленню екосистем, а й дають змогу інтегрувати природні рішення у стратегії розвитку регіонів [8]. Окрім волонтерських проєктів, у 2019 році управління житлово-комунального господарства Полтави профінансувало розчищення русла Тарапуньки в районі Рогізної (під мостом на вулиці Героїв Крут). Роботи на суму 200 тис. грн включали видалення мулу, сміття, фекалій та бур'янів із берегів, аби відновити водотік і зменшити неприємний запах; виконувало їх приватне підприємство “БВ Будпроектсервіс Україна” [25]. Таким чином, поєднання зусиль студентської молоді, громадських організацій і міських комунальних служб поступово дає змогу покращити стан річки Тарапунька, однак для досягнення стабільного результату потрібна системна програма очищення, берегоукріплення та екологічного моніторингу. Міжнародна практика рекомендує застосовувати комплексні підходи до визначення пріоритетних територій для екологічного відновлення. Трансдисциплінарні системи оцінки, які враховують екологічну якість, здоров'я екосистем і рівень надання екосистемних послуг, дають змогу визначати зони, що мають першочергове значення. Як показало дослідження в дельті річки Перлинна (Китай), використання таких систем дає змогу ідентифікувати пріоритетні ділянки, які становлять до 10,8% території міських агломерацій, і класифікувати їх для подальшої реставрації [6]. Зміна клімату та екстремальні погодні явища, такі як посухи, хвилі спеки, зливи й повені, створюють додаткові виклики для управління

водними ресурсами, впливаючи як на їхню доступність, так і на якість. Аналіз 965 тематичних досліджень показав, що якість річкової води погіршується під час посух і хвиль спеки (68% випадків), злив і повеней (51%) та за умов довгострокової зміни клімату (56%). У ряді випадків фіксуються змішані або навіть позитивні реакції завдяки компенсуючим механізмам, наприклад розведенню забруднювачів під час паводків. Основними чинниками таких змін є гідрологічні коливання, підвищення температури води й ґрунту, а також взаємодія кліматичних, землекористувальних та антропогенних факторів, які комплексно впливають на формування і трансформацію забруднювальних речовин. Це підкреслює необхідність подальших досліджень і розробки інструментів та моделей, що допоможуть створити ефективні стратегії управління якістю води в умовах зростаючих кліматичних ризиків [12]. Загальна ситуація з прісноводними екосистемами, у тому числі малими річками, ускладнюється глобальними тенденціями. Деградація водних ресурсів, яка внесена Всесвітнім економічним форумом до десятка найбільших світових ризиків останнього десятиліття, свідчить про наростаючі проблеми з якістю води. Зростання кількості населення, антропогенний тиск і зміни клімату призводять до посилення забруднення, що створює значний тиск на скорочувані водні ресурси [7].

ВИСНОВКИ

Біорізноманіття річкових екосистем та культурні практики, пов'язані з річками, визначаються гідрологічними ритмами — чергуванням високих і низьких рівнів води. Багато традиційних форм господарювання (рибальство, сезонне використання заплав) формувались саме під впливом цих циклів. Однак техногенне втручання з боку людини — дамби, канали, осушення заплав — призвело до втрати як екологічних функцій, так і пам'яті про річки [11].

Проведене дослідження доводить, що мала річка України Тарапунька є невід'ємною природною й культурною складовою урбаністичного середовища міста Полтава: річка протягом століть виконувала ключові функції у водопостачанні, обороні та формуванні історичного ландшафту міста. Аналіз історичних, гідрологічних і екологічних даних засвідчив, що сучасний кризовий стан річки зумовлений передусім антропогенними чинниками — забрудненням побутовими стоками, руйнуванням гідротехнічної інфраструктури, замуленням та знищенням прибережної рослинності. Водночас виявлені успішні приклади громадських, студентських і муніципальних ініціатив із очищення русла, берегоукріплення та популяризації екологічних

знань свідчать, що скоординовані дії можуть істотно поліпшити стан водойми. Сучасна світова концепція “річкової культури” пропонує поєднувати традиційні знання з інноваційними практиками управління, аби повернути людині відчуття ритму водних систем і сприяти сталому співіснуванню [11].

Результати дослідження підтверджують, що відновлення Тарапуньки потребує інтегрованого підходу: модернізації очисних споруд, впорядкування прибережних територій, відновлення природних гідрологічних ритмів і створення рекреаційних зон, здатних поєднати екологічні та культурні функції річки. Концепція “річкової культури”, яка передбачає поєднання традицій-

них знань із сучасними методами управління водними системами, може стати ефективним інструментом повернення річки в міський простір і суспільну свідомість.

Вважаємо, що подальші дослідження доцільно спрямувати на детальний аналіз біорізноманіття річки, вивчення ефективності природоохоронних проєктів, розробку планів адаптації до змін клімату й відновлення культурної пам'яті про річку. Збереження та відродження Тарапуньки є не лише екологічним завданням, але й важливою складовою формування ідентичності Полтави та відповідального ставлення громади до природного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булава Л. М. Топонімія Полтави (ороніми, гідроніми, дрімоніми): історико-географічний аналіз: монографія. Полтава: Швидкодрук, 2023. 152 с.
2. Пешков Д. М. Водопостачання та міське життя Полтави в другій половині XIX — на початку XX ст. *Сіверянський літопис*. 2023. № 6. С. 27–34. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230604>
3. Hein C., D'Agostino M., Donkor C., Sliwinska Z. Rivers as Connectors of Culture and Nature. *Blue Papers*. 2024. Vol. 3, no. 1. P. 6–9. DOI: <https://doi.org/10.58981/bluepapers.2024.1.ed>
4. Anderson C. C., Renaud F. G. A review of public acceptance of nature-based solutions: The ‘why’, ‘when’, and ‘how’ of success for disaster risk reduction measures. *Ambio. A Journal of Environment and Society*. 2021. Vol. 50, no. 8. P. 1552–1573. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13280-021-01502-4>
5. Asnake K., Worku H., Argaw M. Integrating river restoration goals with urban planning practices: the case of Kebena river, Addis Ababa. *Heliyon*. 2021. Vol. 7, no. 7. P. 2–9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07446>
6. Chen X., Li F., Li X. et al. Integrating Ecological Assessments to Target Priority Restoration Areas: A Case Study in the Pearl River Delta Urban Agglomeration, China. *Remote Sensing*. 2021. Vol. 13, no. 12. DOI: <https://doi.org/10.3390/rs13122424>
7. du Plessis A. Persistent degradation: Global water quality challenges and required actions. *One Earth*. 2022. Vol. 5, no. 2. P. 129–131. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2022.01.005>
8. Matthews J. H., Cooper R. Water Finance and Nature-based solutions. K4D Helpdesk Report 857. Brighton, UK: Institute of Development Studies. URL: <https://gsdrc.org/publications/water-finance-and-nature-based-solutions/> (accessed: 28.07.2025).
9. Katagi W., Butler N., Keith A. et al. Ecological restoration of the Los Angeles River provides natural and human benefits as part of a virtuous socioecological cycle. *Frontiers*. 2022. Vol. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fevo.2022.932550>
10. Linke S., Erlwein S., van Lierop M. et al. Climate Change Adaption between Governance and Government — Collaborative Arrangements in the City of Munich. *Land*. 2022. Vol. 11, no. 10. P. 1818. DOI: <https://doi.org/10.3390/land11101818>
11. Wantzen K. M. River culture: How socio-ecological linkages to the rhythm of the waters develop, how they are lost, and how they can be regained. *Geographical Journal*. 2022. Vol. 190, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.1111/geoj.12476>
12. van Vliet M., Thorslund J., Strokal M. et al. Global river water quality under climate change and hydroclimatic extremes. *Nature Reviews Earth & Environment*. 2023. Vol. 4. P. 687–702. DOI: <https://doi.org/10.1038/s43017-023-00472-3>
13. Джиган В. Одна з малих полтавських річок — Тарапунька — за попередніми дослідженнями води забруднена поверхнево-активними речовинами, а це — неочищені стоки, сформовані, переважно, від побутових відходів. Телеканал “Місто”. URL: <https://web.archive.org/web/20170311062651/http://misto-tv.poltava.ua/news/2684/> (дата звернення: 28.07.2025).
14. Ніколенко О. М. Літературна спадщина В. О. Гоголя-Яновського в контексті культури доби. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2017. Вип. 76. С. 77–84 (дата звернення: 28.07.2025).
15. Гежа Р. Чи варили пиво з річки Тарапуньки — перша броварня Полтави, хохулі, скарби та баба Єлька. Полтавська хвиля. URL: <https://poltavawave.com.ua/p/chi-varili-pivo-z-richki-tarapunki-persha-brovarnia-poltavi-khokhuli-skarbi-ta-baba-ielka-828802> (дата звернення: 28.07.2025).
16. Хвіст — як у ящірки, а хутро — як у бобра. URL: <http://www.silskivisti.kiev.ua/19685/print.php?n=42269> (дата звернення: 28.07.2025).
17. Запека А. Дует Тарапуньки та Штепселя давав тисячу концертів на рік. Полтава 365. URL: <https://poltava365.com/duet-tarapunki-ta-shtepselya-davav-tisyachu-konzertiv-na-ri.html> (дата звернення: 28.07.2025).
18. Тишкевич М. Юрій Тимошенко, він же Тарапунька: Ризик і сміх — моє друге Я. Український інтерес. URL: <https://uain.press/blogs/yuriy-timoshenko-vin-zhe-tarapunka-rizik-i-smih-moye-druge-ya-1041983> (дата звернення: 28.07.2025).
19. Шевніков М. Я., Купченко С. М., Шевченко Т. О. Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії”. 125 років: історичний нарис. 2020. Полтава: ФОП Крюков Ю. С. 152 с.

20. Нікозять Ю. Б., Чаган В. Г., Дацун Т. Г. Вплив екологічних факторів на рівень інфекційної захворюваності в регіонах України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. Полтава, 2008. № 3. С. 116–118.
21. Ізотов І., Іванова О. У Полтаві річка перетворилась на потік фекалій через забиту каналізацію. Суспільне Полтава. URL: <https://suspilne.media/poltava/792805-u-poltavi-ricka-peretvorilas-na-potik-fekalij-cerez-zabitu-kanalizaciju/> (дата звернення: 28.07.2025).
22. Данилець О. Чим полтавцям завинила Тарапунька? *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chim-poltavcyam-zavinila-tarapunka/> (дата звернення: 30.07.2025).
23. Nature Restoration Regulation. An official website of the European Union. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en (accessed: 30.07.2025).
24. Природа, я, суспільство. Підсумки. ПДАУ. URL: <https://www.pdau.edu.ua/content/pryroda-ya-suspilstvo-pidsumky> (дата звернення: 30.07.2025).
25. Лисогор М. УЖКГ замовило розчистку русла річки Тарапуньки від мулу, сміття та фекалій в районі Порізної. Інтернет-видання Полтавщина. 2019. URL: <https://poltava.to/news/51510/> (дата звернення: 30.07.2025).

A PART OF THE NATURAL LANDSCAPE OF POLTAVA REGION: THE TARAPUNKA RIVER — A SYMBOL OF HISTORY, CULTURE, AND THE STRUGGLE FOR AN ECOLOGICAL FUTURE

Stetsenko A.

Student

Separated Structural Unit “Agrarian-Economic Professional College
of Poltava State Agrarian University” (Poltava, Ukraine)

e-mail: arsiaarsi2009@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6711-0247>

Orykhivska O.

Lecturer-Methodologist

Separated Structural Unit “Agrarian-Economic Professional College
of Poltava State Agrarian University” (Poltava, Ukraine)

e-mail: orekhovskaja.ok@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-5252-2018>

Kononenko N.

Lecturer-Methodologist

Separated Structural Unit “Agrarian-Economic Professional College
of Poltava State Agrarian University” (Poltava, Ukraine)

e-mail: teacher.sg.04@agrokoledg.poltava.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5755-815X>

This scientific work presents an in-depth study of the Tarapunka River as one of the key natural and cultural-historical landmarks of Poltava. The aim of the research is to comprehensively examine the river's geographical characteristics, the origin of its hydronym, its importance for the city's development, and an assessment of its current ecological condition. The methodology combines the analysis of archival documents and cartographic sources, local history and literary materials, modern hydrological monitoring data, as well as a synthesis of field observations and public environmental initiatives. The study confirms that the Tarapunka River, as a right tributary of the Vorskla, played a critical role in Poltava's water supply until the 19th century. It also served as a defensive and strategic resource for the Poltava Fortress during the Battle of Poltava in 1709 and became part of historical memory as a site of execution of civilians and prisoners of war during World War II. It has been established that the river is currently in a state of ecological crisis, characterized by channel siltation, critical pollution from stormwater and household discharges, dam destruction, loss of riparian flora, and declining biodiversity. At the same time, positive examples have been identified, including volunteer, student, and municipal projects aimed at river cleaning, bank reinforcement, creation of recreational zones, and promotion of ecological awareness among the population. The study concludes that restoring the Tarapunka River requires comprehensive programs for the modernization of treatment facilities, restoration of the natural landscape, and implementation of sustainable monitoring. The findings may be used in the development of regional environmental programs, educational and outreach projects, as well as in urban planning. This work contributes to the formation of environmental consciousness, the preservation of cultural heritage, and emphasizes the river's importance as a symbol of Poltava's identity and a vital component of its ecosystem.

Keywords: ecosystem, small rivers of Ukraine, ecology, geography, local history, toponymy, biodiversity, hydronym.

REFERENCES

1. Bulava, L. M. (2023). *Toponymy of Poltava (oronyms, hydronyms, dryonyms): historical and geographical analysis: monograph*. Poltava: Speed printing.
2. Peshkov, D. M. (2023). Water supply and urban life of Poltava in the second half of the 19th – early 20th centuries. *Severyansky Chronicle*, 6, 27–34. doi: 10.58407/litopis.230604
3. Hein, C., D'Agostino, M., Donkor, C., & Sliwinska, Z. (2024). Rivers as connectors of culture and nature. *Blue Papers*, 3(1), 6–9. doi: 10.58981/bluepapers.2024.1.ed

4. Anderson, C. C., & Renaud, F. G. (2021). A review of public acceptance of nature-based solutions: The ‘why’, ‘when’, and ‘how’ of success for disaster risk reduction measures. *Ambio. A Journal of Environment and Society*, 50(8), 1552–1573. doi: 10.1007/s13280-021-01502-4
5. Asnake, K., Worku, H., & Argaw, M. (2021). Integrating river restoration goals with urban planning practices: The case of Kebena River, Addis Ababa. *Heliyon*, 7(7), e07446. doi: 10.1016/j.heliyon.2021.e07446
6. Chen, X., Li, F., Li, X., Liu, H., Hu, Y., & Hu, P. (2021). Integrating ecological assessments to target priority restoration areas: A case study in the Pearl River Delta urban agglomeration, China. *Remote Sensing*, 13(12), 2424. doi: 10.3390/rs13122424
7. du Plessis, A. (2022). Persistent degradation: Global water quality challenges and required actions. *One Earth*, 5(2), 129–131. doi: 10.1016/j.oneear.2022.01.005.
8. Matthews, J. H., & Cooper, R. (2020). *Water Finance and Nature-based solutions*. K4D Helpdesk Report 857. Brighton, UK: Institute of Development Studies. Retrieved from <https://gsdrc.org/publications/water-finance-and-nature-based-solutions/>
9. Katagi, W., Butler, N., Keith, A., Backlar, S., & Orr, B. (2022). Ecological restoration of the Los Angeles River provides natural and human benefits as part of a virtuous socioecological cycle. *Frontiers*, 10. doi: 10.3389/fevo.2022.932550
10. Linke, S., Erlwein, S., van Lierop, M., Fakirova, E., Pauleit, S., & Lang, W. (2022). Climate change adaption between governance and government — Collaborative arrangements in the city of Munich. *Land*, 11(10), 1818. doi: 10.3390/land11101818
11. Wantzen, K. M. (2022). River culture: How socio-ecological linkages to the rhythm of the waters develop, how they are lost, and how they can be regained. *Geographical Journal*, 190(2). doi: 10.1111/geoj.12476
12. van Vliet, M., Thorslund, J., Strokal, M., Hofstra, N., Flörke, M., Macedo, H. E., ... Mosley, L. (2023). Global river water quality under climate change and hydroclimatic extremes. *Nature Reviews Earth & Environment*, 4, 687–702. doi: 10.1038/s43017-023-00472-3
13. Dzhyhan, V. (2008). One of the small Poltava rivers, Tarapunka, according to preliminary water studies, is contaminated with surfactants, which are untreated wastewater formed mainly from household waste. TV channel “Misto”. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20170311062651/http://misto-tv.poltava.ua/news/2684/>
14. Nikolenko, O. M. (2017). The literary heritage of V. O. Gogol-Yanovsky in the context of the culture of the time. *Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University*, 76, 77–84.
15. Hezha, R. (2023). Did they brew beer from the Tarapunka River — the first brewery in Poltava, Khokhuls, treasures and Baba Yelka? *Poltava wave*. Retrieved from <https://poltavawave.com.ua/p/chi-varili-pivo-z-richki-tarapunki-persha-brovarnia-poltavi-khokhuli-skarbi-ta-baba-ielka-828802>
16. Rural news. (2019). *The tail is like a lizard, and the fur is like a beaver*. Retrieved from <http://www.silskivisti.kiev.ua/19685/print.php?n=42269>
17. Zapeka, A. (2017). The Tarapunka and Shtepsel duo gave a thousand concerts a year. *Poltava 365*. Retrieved from <https://poltava365.com/duet-tarapunki-ta-shtepselya-davav-tisyachu-konzertiv-na-ri.html>
18. Tyshkevych, M. (2025). Yuriy Tymoshenko, aka Tarapunka: Risk and laughter are my second self. *Ukrainian interest*. Retrieved from <https://uain.press/blogs/yurij-tymoshenko-vin-zhe-tarapunka-rizik-i-smih-moye-drugye-ya-1041983>
19. Shevnikov, M. Ya., Kupchenko, S. M., & Shevchenko, T. O. (2020). *Separated Structural Unit “Agrarian-Economic Professional College Poltava State Agrarian Academy”. 125 years (Historical essay)*. Poltava: FOP Kryukov Yu. S.
20. Nikoziat, Yu. B., Chahan, V. H., & Datsun, T. H. (2008). The influence of environmental factors on the level of infectious disease in the regions of Ukraine. *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*, 3, 116–118.
21. Izotov, I., & Ivanova, O. (2024). In Poltava, the river turned into a stream of feces due to a clogged sewer. *Social Poltava*. Retrieved from <https://suspilne.media/poltava/792805-u-poltavi-ricka-peretvorilas-na-potik-fekalij-cerez-zabitu-kanalizaciju/>
22. Danylets, O. (2017). What did Tarapunka do to the people of Poltava? *Government courier*. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chim-poltavcyam-zavinila-tarapunka/>
23. European Union. (n.d.). *Nature Restoration Regulation*. Retrieved from https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en
24. PSAU. (2019). *Nature, Me, Society. Conclusions*. Retrieved from <https://www.pdau.edu.ua/content/pryroda-ya-suspilstvo-pidsumky>
25. Lysohor, M. (2019). UZhKG ordered the cleaning of the Tarapunka riverbed from silt, garbage and feces in the Rogizna area. *Online publication “Poltavshchyna”*. Retrieved from <https://poltava.to/news/51510/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СТЕЦЕНКО Арсеній Русланович — здобувач освіти, Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету” (вул. Сковороди, 18, м. Полтава, Полтавська обл., 36003; e-mail: arsiarsi2009@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6711-0247>).

ОРИХІВСЬКА Оксана Михайлівна — викладачка-методистка, Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету” (вул. Сковороди, 18, м. Полтава, Полтавська обл., 36003; e-mail: orekhovskaja.ok@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-5252-2018>).

КОНОНЕНКО Наталія Олексіївна — викладачка-методистка, Відокремлений структурний підрозділ “Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету” (вул. Сковороди, 18, м. Полтава, Полтавська обл., 36003; e-mail: teacher.sg.04@agrokoledg.poltava.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5755-815X>).